

דלא לימרו, כדי שלא יאמרו עובדי החמה:

כד-א גירי קא משדיא. הקשת הזו, היא קשת שבה החמה יורה חיצים לעבר הכופרים בה. שדרך היורה בקשת להעמיד את מרכזה מולו, ואת פגימתה לצד פניו. ועל זה נאמר "המשל ופחד עמו".⁽²⁰⁾

שנינו במשנה: כמה היה הירח גבורה ולאין היה נוטה.

פיסקה זו אין מקומה כאן!⁽²¹⁾

תנא חדא. שנינו בכרייתא אחת: אם העד אמר שהלבנה עמדה לצפונה של החמה – דבריו קיימין, ואם אמר שהלבנה עמדה לדרומה של החמה – לא אמר כלום [והטעם יתבאר להלן].

ומקשינן: והתניא איפכא, הרי שנינו בכרייתא אחרת להיפך:

לדרומה – דבריו קיימין. לצפונה – לא אמר כלום!

ומתצינן: לא קשיא.

כאן, בכרייתא האחרונה, ששנינו בה "לדרומה, דבריו קיימין" מדובר בימות החמה.

כאן, ואילו בכרייתא הראשונה, ששנינו בה "לצפונה, דבריו קיימים", מדובר בימות הגשמים.

וזהו טעם הדבר:

[א] כך הוא סדר מהלך החמה:

בתקופות תשרי וניסן, הימים והלילות שוים, והחמה יוצאת מאמצע המזרח, ועוברת דרך הדרום, ושוקעת באמצע המערב.

בימות החמה, החמה יוצאת מצפון מזרח, עוברת דרך הדרום, ושוקעת בצפון המערב.

ביום הארוך ביותר החמה יוצאת מקצה הרוח הצפונית, הסמוכה למערב, ובערב היא עוברת את כל המערב, ושוקעת בקצה הצפון.

ככל שהימים מתקצרים, החמה מתקרבת בזריחה למרכז המזרח, ובשקיעה למרכז המערב.

בימות הגשמים, השמש יוצאת בקצה המזרח סמוך מאוד לדרום, ושוקעת בקצה המערב, סמוך מאוד לדרום.

[ב] הלבנה נמצאת בזמן חידושה בקצה מערבי דרומי של הרקיע, ואין היא נראית אלא סמוך לשקיעה.

וכתב הריטב"א, שכוונת הגמרא לומר שבראה הבורא בדרך הזאת מטעם זה. אך אין ללמוד מהגמרא שחז"ל לא ידעו את טעם הדבר וטבעו "כמו שבודים המחפים עליהן ועל חכמתם דברים אשר לא כן".

20. מהרש"א. וראה הערה קודמת בשם הריטב"א. וכתבו תוספות שהלבנה לפעמים

רואה את פגימת הקשת, ואין לחוש שמא יאמרו שהיא משגרת חיצים, מפני שאין הקשת נראית אלא ביום, והלבנה אינה מאירה כל כך ביום. [אלא כנר בצהרים], ולפיכך לא יאמרו עובדיה שהיא משגרת חיצים.

21. מהרש"א.

הלכך, בימות הגשמים שאין החמה נכנסת למערב אלא בשעת השקיעה, והלבנה נראית סמוך לשקיעה, נמצא שהלבנה כבר במערב עוד לפני שהחמה הגיעה לשם, שהרי עד סמוך לשקיעה ממש, עדיין החמה בדרום, נמצא שהלבנה מצפון לחמה.

אבל בימות החמה, החמה עוברת את רוב המערב, ולפעמים אפילו את כולו, ושוקעת בקצה הצפון מערבי. ומאחר שהלבנה אינה נראית אלא סמוך לשקיעה, והיא בדרום המערב, נמצא שכאשר הלבנה נראית [סמוך לשקיעה], כבר עברה החמה את דרום המערב, ומכאן שבימות החמה הלבנה נראית מדרום לחמה.

שנינו במשנה: כמה היה גבוה ולאן היה נוטה.

תנו רבנן:

עד אחד אומר שהירח היה גבוה כשיעור ב' מרדעות [מידה מסוימת של המקל שמכים בו את הבקר], ואחד אומר ג' — עדותן קיימת. מפני שיתכן שכל אחד שיער את הגובה בצורה אחרת.

ואם אחד אומר היה גבוה ג' מרדעות, ואחד אומר ה' — עדותן בטלה! מפני שיש הפרש גדול מידי ביניהם.

אבל מצטרפין הם לעדות אחרת. אם נמצא עד אחר שאומר כדברי אחד מהם, הרי הוא מצטרף איתו, ועדותן מתקבלת.

תנו רבנן:

עדים שאמרו: ראינוהו משתקף במים, או

ראינוהו משתקף בעששית⁽²²⁾, בזוכית המקיפה את הנר, או ראינוהו בעבים, ביום המעונן ראינוהו דרך העבים — אין מעידין עליו. אינם יכולים להעיד עליו.

אמרו: ראינו חציו במים, ראינו חציו בעבים, ראינו חציו בעששית — אין מעידין עליו.

ותמהינן: השתא, כאשר ראו את כולו במים, בעששית, או בעבים — אמרת שלא יכולים להעיד עליו.

ראו חציו — מבעיא!! וכי צריך לומר שאם ראו רק חצי ירח [בעששית, במים, ובעבים] אין מעידים עליו?!

אלא: הכי קאמר: אמרו ראינו חציו במים וחציו השני ברקיע. חציו בעבים וחציו ברקיע. חציו בעששית וחציו ברקיע — אין מעידין.

תנו רבנן:

עדים שאמרו: ראינוהו, ושוב אחר כך לא ראינוהו — אין מעידין עליו.

ותמהינן: וכי כל הכי חזו לה ואזלי!! וכי לעולם הם צריכים להמשיך ולראותו?!

אמר אביי: הכי קאמר, כך התכוין התנא לומר:

ראינוהו מאלינו, בלא כוונה להעיד עליו, ושבנו והתכוונו לראותו מדעתנו כדי להעיד עליו, ואז שוב לא ראינוהו — אין מעידין עליו.⁽²³⁾

22. המפרש על הרמב"ם.

23. על פי הרמב"ם [קידוש החדש ב ו].

מאי טעמא?

והוינן בה: מנחני מילי, מנין למדו את הדברים הללו?

אמר רבי חייא בר גמדיא, אמר רבי יוסי בר שאול, אמר רבי:

אמר קרא [ויקרא כג]: "וידבר משה את מועדי ה'".

מתניתין:

מכאן, שראש בית דין אומר מקודש.

ופירוש הפסוק: משה אמר את מועדי ה', על ידי שאמר על החדש "מקודש", ועל ידי זה נקבעו המועדות.

שנינו במשנה: וכל העם עונין אחריו "מקודש מקודש".

והוינן בה: מנלן?

אמר רב פפא: אמר קרא [שם]: "אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם".

נאמר "אתם" בלא האות ו'.

ולכן, קרי ביה "אתם"! ללמד, כי אתם תקראו אותם מועדי ה' (26).

רב נחמן בר יצחק אמר: נאמר [שם]: "אלה הם מועדי". ללמדך, "הם", העם, יאמרו "מועדי", בכך שיענו "מקודש מקודש" אחרי ה"מקודש" של בית דין.

והוינן בה: "מקודש מקודש" — תרי זימני למח לי?! מדוע העם ענו מקודש מקודש

אימור כוביתא דעיבא בעלמא הוא דחזי. שמא עיגול קטן של ענן הם ראו, ונדמה להם כלבנה, וכלה הענן, והלך לו. (24)

א. אחרי שבית דין קיבלו את עדות החודש, היה ראש בית דין אומר: "מקודש".

וכל העם עונין אחריו: "מקודש, מקודש".

ב. בין שנראה הירח בזמנו בליל השלושים. (25)

בין שלא נראה בזמנו —

מקדשין אותו.

רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: אם לא נראה בזמנו, אין מקדשין אותו ביום השלשים ואחד, מפני שכבר קידשהו שמים.

כי ביום השלשים ואחד אין הדבר תלוי בבית דין. לפיכך אינם צריכים לומר ביום השלשים ואחד "מקודש".

גמרא:

שנינו במשנה: ראש בית דין אומר מקודש, וכו'.

24. רמב"ם.

ראה לעיל הערה 11.

25. הירח משלים את מחזורו במשך עשרים ותשעה יום ומחצה בערך, ונראה שמתעם זה אם הירח נראה ביום השלשים, הרי זה קרוי "זמנו".

26. "אתם" היינו העם, וכך הבינו טורי אבן וערוך לנר. ועייין שם שהתקשו בדבר.

פעמיים?

ומשינן: **דכתיב מקראי קודש**, ומשמע שתי קריאות, והיינו שיקראו פעמיים "מקודש".

שנינו במשנה: **רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: אם לא נראה חידוש הירח בזמנו** [בליל השלשים] — **שוב אין מקדשין אותו**.

תניא: פלימו אומר: אם חידוש הירח נראה בזמנו, בליל השלושים, אין מקדשין אותו. מפני שעכשיו הוא זמנו, והרי הוא קדוש מאליו, בלא חיזוק של אמירת "מקודש" על ידי בית דין.

אבל אם נראה **שלא בזמנו**, בליל השלשים ואחד, אז בית דין **מקדשין אותו**.

רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: בין כך ובין כך — אין מקדשין אותו.

שנאמר [ויקרא כה]: "וקדשתם את שנת החמשים שנה" — שנה [שנת היובל] אתה מקדש, ואי אתה מקדש חדשים.

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי אלעזר ברבי צדוק, שבזמנו מקדשים, ושלא בזמנו אין מקדשים.

אמר אבוי: אף אנן נמי תנינא, אף אנו נלמד כך מדברי משנתנו [להלן כה ב]:

דתנן: **ראוהו בית דין וכל ישראל, בליל שלשים, או שנחקרו העדים ביום השלשים ונמצאו עדי אמת, ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה, הרי זה מעובר, אין ראש חדש חל ביום השלשים, אלא ביום השלשים ואחד**.

"מעובר" — אין. כלומר, דוקא "מעובר" שנינו במשנה, ומשמעותו משעה שחשיכה ליל שלשים ואחד הרי הוא מתקדש מאליו.

אבל "מקודש למחר", שבית דין צריך לקדשו למחרת היום [לפי שבית דין מקדשים רק ביום ולא בלילה] — **לא שנינו בה**.

ומכאן שאין בית דין מקדשים אותו כלל!

ודחינן: יתכן שהמשנה סוברת שגם כאשר נראה שלא בזמנו מקדשים אותו.

ומכל מקום, **מעובר — איצטריכא ליה**. התנא הוצרך להשמיענו שהחדש מעובר.

כי אילו הוא היה שונה "מקודש למחר", אזי **סלקא דעתך אמינא**, היית אומר, **הואיל וראוהו בית דין וכל ישראל — איפרסמא מילתא, ולא ליעברוה**. כבר התפרסם הדבר, ולא יעברו את החדש, אלא למחר יאמרו בית דין: הרי החדש מקודש מאתמול.

לכן קא משמע לן התנא שהחדש מעובר.

מתניתין:

דמות צורות לבנה היו לו לרבן גמליאל, והיו מצוירות בטבלא, על השלחן, ובכותל — בעלייתו, ששם קיבל את העדים.

שבחן, באותן צורות, היה מראה את ההדיוטות, אנשים פשוטים, שאינם מבינים את השאלות המוזכרות במשנה הקודמת.

ואומר לעד: הכזה ראית או כזה?

גמרא:

ותמהינן: **ומי שרי, וכי מותר לעשות כדמות צורת הלבנה??**

דכתיב [שמות כ]: "אתם ראיתם כי מן

השמים דברתי עמכם. לא תעשון אתי".

ודרשו חכמים במסכת עבודה זרה [מג א] "לא תעשון" כדמות שמשוי, העומדים "אתי".

והניחה הגמרא כי "שמיים העומדים אתי", משמעותם: שמש, ירח וכוכבים.

ומתריצין: אמר אביו: לא אסרה תורה לעשות אלא שמשין שאפשר לאדם לעשות כמותן ממש. כגון אלו השנויים בברייתא דלהלן:

כדתניא: לא יעשה אדם בית שהוא כתבנית היכל, כמידת היכל בית המקדש, בארכו, רחבו, וגבהו, ופתחיו כשיעור מידת פתחי היכל. אבל אם שינה במקצת מותר. [רש"י ע"ז מג א].

ולא אכפדרה, כתבנית אולם שהיה לפני היכל.

ולא חצר, כנגד [כמידת] העזרה.

ולא שלחן כנגד השלחן שבמקדש.

ולא מנורה כנגד המנורה שבמקדש, שהיו בה שבעה נרות.

אבל עושה מנורה של חמשה נרות, ושל כד-ב ששה נרות, ושל שמונה נרות.

ומנורה של שבעה — לא יעשה אפילו של שאר מיני מתכות.

כי אף על פי שבענין המנורה נאמר: "ועשית מנורת זהב טהור", בכל זאת הגמרא במנחות [כח ב] דורשת מן הכתוב, שאם עשאה משאר מתכות היא כשרה, לפיכך אסור לעשות כדוגמתה גם משאר מתכות.⁽²⁷⁾

רבי יוסי בר יהודה אומר: אף של עץ לא יעשה.

מפני שאף אם עשו במקדש מנורה מעץ, הרי היא כשרה, בדרך שעשו מלכי בית חשמונאי, כאשר נצחו את היוונים והוציאו מירושלים וטיהרו את המקדש, והיו עניים ולא יכלו לעשות את המנורה מזהב.

ומהם נלמד שאף מנורת עץ כשרה [וטעמו של רבי יוסי בר יהודה מפורש במנחות שם⁽²⁸⁾].

אמרו לו חכמים: וכי משב ראייה שאף מנורה של עץ כשרה!?

והרי המנורה שעשו מלכי בית חשמונאי לא של עץ היתה!

27. שנאמר: "ועשית מנורת זהב טהור, מקשה תיעשה המנורה". ודרשו חז"ל: "ועשית מנורת" — הרי זה כלל. "זהב טהור" — פרט. "מקשה תיעשה" — חזר וכלל, ו"כלל ופרט וכלל" — מלמד שצריך שהכלל יהיה כעין הפרט. כשם שהפרט [זהב] הרי הוא מתכת, אף הכלל מדבר במיני מתכות בלבד. רש"י.

28. ומובא ברש"י כאן, והיינו, שרבי יוסי בר יהודה דורש את הפסוק הנ"ל [בהערה הקודמת] בדרך לימוד של "ריבוי ומיעוט" [ולא ב"כלל ופרט"] ומדרך זו למדים שהתורה מרבה את כל המינים ואינה ממעטת אלא מין אחד. והיינו מנורה של חרס.